

A SZOVJETHADERŐ CSATAVESZTÉSEI

AVILÁGTÖRTÉNELEMBEN már több ízben is előfordult, hogy valamelyik állam hadereje rövidebb-hosszabb időn át legyőzte minden más állam haderejét. Így például Attilának erősen vegyes hadereje közel két évtizeden át tartotta rettegésben Európát, amit a fejedelem jelzője: „az Isten ostora“ bizonyít legjobban. Dzsingisz Kán seregei egész Ázsiát lenyűgözték. Timur Lenk katonai erővel három világrészre terjesztette ki uralmát. Legutóbb Európában a francia seregek garázdálkodtak ilyen módon, mikor az 1796-tól 1812-ig terjedő időben Madridtól Moszkváig és Hamburgtól a dalmát partokig, sőt Egyiptomig vitték győzelemre zászlajukat. A hadtörténelem kutatói iparkodtak felderíteni a titkát a győzelmek ilyen sorozatának. Meg is állapították, hogy a katonai felemelkedés titka bizonyos alapfeltételek (kellő néperő, gazdasági erő stb.) mellett főképpen egy rendkívül erős akarat kitermelődésében rejlik, amely képes mindent alárendelni ama követelmény teljesülésének, hogy megszerveztessék a minden szomszédal való egyidejű sikeres megmérkőzést biztosító nagy, jól felfegyverzett hadsereg.

A régi korok ilyen katonai természetű megnyilvánulásának vagyunk vagy lehettünk tanúi most, ha figyelemmel kísértük a német fegyveres erő 1933-ban megkezdett újjászervezését és az 1939 őszétől a mai napig véghezvitt teljesítményeit. A különbség a régiekhez képest csak az, hogy ma, a motoros hadviselés korában a hadi cselekmények általában gyorsabban peregnék le, mint régebben, mikor a mozgás eszköze az emberek és a lovak lába volt. De miként 140 esztendővel ezelőtt a francia külpolitika, úgy ma a német külpolitika eredményeinek alapja legelsősorban a minden más haderőnél jobb német haderő, jobb, mert nagyobb a létszáma, korszerűbb a fegyverzete, mint másé. Jobb, mert a politikai vezetés biztosította a kellő anyagi eszközöket a legcélszerűbb szervezéshez, a legkorszerűbb hadianyag beszerzéséhez, és végül jobb, mert megvan a haderőnek ebből eredően az a nagyfokú mozgékonyasága, amely lehetővé teszi a legötletesebb vezetést. Bizonyos, hogy az 1933-tól 1939-ig terjedő időben pénzügyi megfontolások a legkevésbé sem hátráltatták a német haderőnek legeszményibb módon történő kifejlesztését.

Úgy látszik azonban, hogy Európa politikájának intézői nem méltányolták érdem szerint a szemeik előtt végbement német katonai fejlődést, mert egyébként nem engedték volna meg, hogy háttérbe szoruljanak. Azt a tényt, hogy a német hadsereg 1939-ben már a világ leghatásosabb politikai eszköze volt, talán csak 1940 tavaszán a flandriai csata után ismerték fel. Mindenesetre későn! A helyzetet talán így jellemezhetjük: akit azóta balsorsa a szárazföldön a német fegyverekkel szembeállított, csak azon gondolkozhatott, hogy miként odázhajta el vereségét.

Az adott német-szovjet háborúra alkalmazva a mondottakat, a háború kitérésakor nekünk nem látszott kétségesnek, hogy a vörös hadsereg is vereséget fog szenvedni, ha nyílt csatamezőn száll szembe a német haderővel. Csak az lehetett a kérdés, hogy miként tudja az ilyen nagy megmérkőzést elmellőzni? Más szavakkal: mennyire tud élni a vörös hadvezetés azzal az Európában egyedül neki rendelkezésre álló hadviselési előnnyel, amelyet neki a hadszíntér nagy terjedelme, tehát a döntő csaták elől való kitérés lehetősége nyújt?

A szovjet vezérkar azonban nyilvánvalóan másként ítélte meg a helyzetet. Ez kitűnt abból, hogy egymásután kockáztatott nagy, a haditörténelemben eddig ismeretlen méretű csatákat. Eleinte érthetetlen volt a távolálló számára, hogy miért? Csak a hadműveletek folyamán derült ki, hogy a szovjet hadvezetés még egy másik hadviselési tényezőre is támaszkodhatott, nevezetesen egy sokkal nagyobb haderőre, mint aminőt Európa katonai szakértői, s valószínűleg a német vezérkar is 1941 júniusában feltételezett.

A csaták során ugyanis megállapították, hogy a vörös hadsereg létszáma kél szeresen felülmúlja azt, amit 1914-ben a cári Oroszország a központi hatalmak ellen latbavetett. 1941 júniusában a német hadvezetés — hivatalos német közlés szerint — még csak 170 lövész és 33½ lovas hadosztállal, valamint a 46 páncélos dandárral számolt s ezeknek jelentős része (25 lövész és 8 lovas hadosztály, 5 páncélos dandár) a Távol-Keleten tartózkodott volna. A zászlóaljok számát illetően tehát a vörös hadsereg csak valamivel lett volna erősebb, mint a cári hadsereg. Ma azonban már látjuk, hogy a szovjet haderőt létszámában, tehát ellenálló erejében is lebecsültük. Ez következik a többek között abból is, hogy 1941 augusztus 31-éig, tehát 70 napi háborúskodás alatt elpusztult — német adat szerint — 148 lövész, 8 hegyi, 2 népfőlkelő, 10 lovas hadosztály, 39 páncélos hadosztály, 2 ejtőernyős dandár, minden hozzátartozó alakulattal (tüzérség, harci kocsik, szekerek, lovak stb.) együtt. Más szavakkal: a szovjet haderőnek — annak eredetileg feltételezett nagysága mellett — már csak szánalmas roncsai maradtak volna, amelyek nem tudták volna megakadályozni azt, hogy a németek folyékony ütemben el ne érijék az Uralt, a Volgát s a Kaukázust.

Egy másik idevágó német adat október végéről már 260 vörös hadosztály pusztulásáról számol be. E szerint az eredetileg feltételezett vörös hadsereg egészen elfogyott volna. Minthogy azonban a vörös hadsereg még ma is harcol, nyilvánvaló, hogy a háborút az elképzelt 170 lövész stb. hadosztállynál kétszer több hadosztállal kezdte. Ezért fel kell tételeznünk, hogy vagy sikerült a szovjetnek számos alakulat létezését békében titokban tartani, vagy pedig a háború kitérésakor minden békében megvolt alakulat (hadosztály, páncélos dandár) megkészsereződött.

Egy november 7-éről keltezett német hivatalos adat a szovjet haderő veszteségét június 22-étől augusztus végéig közel 5 millió főre, a szeptemberi veszteséget körülbelül 12 millió főre teszi. Ha ehhez hozzáadjuk az októberi részletet, amelybe esik a Vjazma—Brjanszknál vívott kettős csata — az előbbi veszteségekből következtetve — 1.5 millió katona kiesésével, a teljes veszteséget november i-éig 77 millió főre becsülhetjük.

Végül a német államfő legutóbbi müncheni beszédében a szovjet haderő veszteségét 8—10 millió emberre tette, de nem számította ebbe a könnyű sebesülteket.

A kérdés most az, hogy ennyi ember elvesztése után a Szovjetnek van-e még katonája?

Katonai célokra igénybevehető emberanyagának mennyisége kétségtelenül többszörösen felülmúlta az eddig elvesztett hányadot. A néperő kihasználásának lehetősége terén elegendő tapasztalatunk van az 1914/18. évi

világháborúból. Tudjuk, hogy általában a lakosság 17%-a esik a 19—42 éves férfiakra és hogy akkor a hadviselő államok átlagosan néperejük 15%-át vették igénybe a kivonuló csapatok felállítására és állandó pótlására. Ebből kerekén 10% esett az arcvonalra, 5% a hátszországban levő póttestekre. A kezdeti erőkihasználás persze sokkal kisebb volt. Így például 1914 augusztusában a mozgósított haderő létszáma a lakosságnak 9.62%-át tette ki Franciaországban, 5.75%-át Németországban, 3.24%-át Oroszországban. A háború folyamán aztán évről-évre nagyobb lett a néperő kihasználása.

A Szovjetunió lakossága, nem számítva az 1939 ősztől megszerzett területeket, az 1933-as népszámlálás szerint 166 millió fő volt, tehát a hadvezetés katonai célokra kerekén 25 millió embert vehetett igénybe. Úgy tudjuk, hogy ennek fele volt kiképezve. Az előbb közölt veszteségi adatok alapján azt kell feltételeznünk, hogy a vörös hadsereg kezdeti állománya (beleszámítva a távolkeleti haderőt, a legalább 12.000 gépet számláló légi flottát és a haditengerészetet) 8 millió fő volt. Ebből ugyan nem sok maradt október végére: $8 - 77 = 0.3$ millió fő. De elvégre 1914-ben a volt osztrák-magyar monarchia hadserege is elfogyott. Az a hadsereg 1914 augusztus i-én kerekén 2 millió főre rúgott (élelmezési állomány!). A harcos állomány kerekén 1.25 millió főt számlált. Ebből december 31-éig kiesett 949.895 fő (133.623 halott, 438.821 sebesült, 377.451 eltűnt és fogoly), vagyis kerekén 300.000 főnyi harcos létszám maradt volna, ha nem fordulnak elő megbetegedések. Szerencsére volt kiképzett tartalék, amely menetzászlóaljakra elosztva állandóan iparkodott a kivonult sereget tűrhető létszámon tartani. A jelen esetben a vörös hadsereg póttesteinél volt, illetve onnan a frontra kikerülhetett 4 millió fő. Ez tette a Szovjet haderejét a nagy veszteségek után is ellenállás kifejtésére. További pótlást szolgáltatathat még 12—13 millió férfi. Feltételezzük, hogy ez a tömeg bevonult a póttestekhez, tehát nem vezett el a Szovjet számára a német megszállás következtében. Különben is biztonsági hányad gyanánt nem vettük számításba az 1939 után a Szovjet fennhatósága alá került területek (a balti államok, Lengyelország keleti területei, Besarábia) katonaköteles korban levő lakosságát.

A felsorolt számok és adatok azt látszanak bizonyítani, hogy a vörös hadvezetés a maga seregeinek nagy létszámában és a hadianyag nagy tömegében bízott, mikor nem tért ki a csaták elől. Ez az elhatározás a hadviselés nézőszögéből az első időben nem is helyteleníthető. Mindenesetre meg kellett próbálni, hogy nagy tömeggel lehet-e győzni, különösen mikor ez a tömeg szemtanuk ítélete szerint valóban korszerű fegyverzettel vonult a háborúba. Minden hír azt mondja, hogy a német hadakkal 1939 nyár óta szembenálló és vele megmérkőző seregek egyike sem volt olyan jól felfegyverezve és felszerelve, mint a vörös hadsereg és egyiknek sem volt még megközelítően hasonló ellenálló ereje. Ehhez járult még a vörös katonák fanatizmusa. Német ítélet szerint az intelligens francia katona azonnal beszüntette a harcot és megadta magát, mihelyt belátta a ellenállás hiábavalóságát, de az orosz nem törődött azzal, hogy reménytelenné vált a harc, küzdött tovább, míg csak harcon kívül nem helyezték. Közbevetjük itt, hogy a szemtanuk különösen kiváló harci eszköznek minősítik az orosz nehéz (52 tonnás) harcikocsit, amelynek páncélatával a rendes páncéltörő ágyú nem bír meg: tábori ágyút vagy a kiváló találati biztonsággal rendelkező légvédelmi ágyút kellett ellene alkalmazni. Mindezt csak annak igazolására említjük, hogy a vörös hadsereg nem egészen ok nélkül kockáztatta meg a mérkőzést. A határmenti csaták elvesztése után azonban már nem volt szükség arra, hogy a vörös hadsereg a döntésig, vagyis a csatavesztésig harcoljon még Szmolenszknél, Gomelnél és Umannál is, különösen pedig nem volt szükséges, hogy Kiewnél, valamint Vjazma—Brjanszk terében újból szerencsét próbáljon, mikor megvolt a

lehetőség a csata elkerülésére. Csak idejében kellett volna visszamenni!

A vörös hadvezetés már a maga irtózatosságot csatavesztésein megtanulhatta volna, hogy nem ajánlatos sokáig a német arcvonal közelében megmaradni, s hogy különben is lejárt — ha nem is véglegesen, de ebben a háborúban — a hosszú, zárt arcvonalak korszaka és hogy valami egészen más hadviselési modorral kell dolgozni, nevezetesen több mozgási elemet kell a motoros harci eszközök idejében a hadviselésben alkalmazni, mint az 1914/18-as világháború idejében, különösen mikor erre a módot a gyorsaságot biztosító motor mellett a hadszíntér nagysága is megadja. A vörös hadvezetés ugyan semmivel sem biztosíthatta magának a német hadsereggel szemben a győzelmet, de mégis csak csökkenthette volna valamilyen megszokott mértékre a csatavesztések, az emberélet, és hadianyagpusztulás méreteit. Már az első csaták elegendően bizonyították, hogy a vörös hadsereg ebben a háborúban nem arathat győzelmeket. A csatavesztéstől azonban még igen nagy a távolság a több mint félmillió ember bekerítéséig és foglyul ejtéséig, harcikkcsik és lövegek ezreinek a csatatéren való visszahagyásáig. Lehetetlen, hogy nem lett volna mód annyi ember és annyi hadianyag mellett, mint amennyivel a vörös hadsereg bírt, valamilyen kisebb arányú vereség kiküzdése. A hadi tudomány nemcsak döntésig végigküzdött csatákat ismer, hanem időnyerésért vívott harcokat, rosszul indult csaták félbeszakítását, visszavonulást mint hadi manőver eszközét stb., vagyis olyan hadmozdulatokat vagy hadviselési formákat, amelyeknek célja, hogy csökkentse a biztos győző csatanyerésének, illetve a biztos vesztes vereségének méreteit.

Hogy a problémát példán világsuk meg: Kiewnél a vörös déli szárnynak előreugró közepe és két visszahajló szárnya egyenesen kiprovokálta a német kétoldali átkarolást. Abban a pillanatban, mikor német erők kieroszakolták az átkelést Kiewtől délkeletre a Dnyeperen és a Kiewtől északkeletre a Desznán, a vörös déli szárnynak csak az a gondja lehetett: menekülni olyan gyorsan, mint lehet, az „üst“-bői a Dnyeper mögé. Ez a szárny azonban megvárta míg a két német átkaroló hadcsoport Kiew mögött egyesült, s csak ekkor adta fel állásait. Egyenesen belement a német üstbe: a német hadvezetés által divatba hozott csata formába. A német rendszeresség ugyanis a páncélos fegyvernemet kezdetben „ék“ gyanánt alkalmazza, amellyel áttöri az ellenségmerev arcvonalát, majd pedig a szétfeszített arcvonalrészeket páncélos csapatával „üst“-be kényszeríti. Ez a haremódor első ízben a szmolenszki csatában domborodott ki élesen.

Német leírás szerint ott a német páncélos ékek már az első csatanapon több részre hasogatták a vörös közép megtámadott arcvonalrészét. Az ékek a behatolás után két részre oszlottak. Az egyik rész jobbra, a másik balra kanyarodva, a maga távolabbi szomszédjával egyetemben bekerítette: üstbe szorította a vörös arcvonal kihatott szelvényét. Természetesen merész lépés az ellenség csatarendjébe való behatolás. Gyakran megtörtént, hogy a vörös arcvonal az ék mögött bezárult. Ilyenkor a német gyalogságnak kellett a rést újból megnyitni, sőt kibővíteni, hogy a páncélosok megkaphassák a kellő üzemanyagot, lőszert, eleséget stb. Szmolenszk vidékén mintegy 250 km széles és 150 km mély területen egész sora volt a különböző kiterjedésű és élettartamú üstöknek. Az ide-oda hullámzó küzdelemből a kívülről szemlélő, de legtöbbször a csata forgatagában levő sem tudta áttekinteni a csata menetét, hallotta, hogy arcvonalak alakultak ki tőle jobbra, balra, hátul, de hogy hogyan áll a csata, azt nem tudta megítélni.

Ezzel az üsthadászattal pusztították el a németek a vörösök 10—12 hadosztályát Bialisztoknál, ugyanannyit Umannál, 5—6 hadosztályt Gomelnél, 4—5 hadosztályt Mogilevnél, 6—8 hadosztályt Szmolenszknél stb. s ezzel fogták el vagy semmisítették meg a vörös déli szárny 20—24 hadosztályát

Kiew és Poltawa között, a vörös közép még nagyobb részét (27—35. hadosztályt) a wjazma—brjanszki kettős csatában.

Mindenesetre csodálatot kelt a vörös hadvezetés abban, hogy nem okul a maga kárán. Emlékeztetünk itt a német sajtófőnök október eleji nyilatkozatára, amely megállapította: bekövetkezett az, amit német részről június 22-én senki sem várt, vagyis az, hogy a szovjet csapatok harcba szálltak, ahelyett hogy állandóan kitértek volna a küzdelem elől. A nyilatkozatban rejlik, hogy a németek tartottak az 1812-es események megismétlődésétől. Pedig akkor az orosz kitérés oka a készültségben volt, s az orosz seregek nem éppen tervszerűen, hanem ösztönösen mentek állandóan vissza. Napoleon hadai 1812 június 24-én keltek át a Niemen folyón, hogy Vilnára előtörve, szétverjék az ott gyülekezőben levő orosz fősereget. A meglepett oroszok nem lévén felkészülve, visszamentek. Csak Szmolenszknél álltak meg. Itt augusztus 18-án csatára került a sor. A harc az oroszok hátrányára alakult, mire a 19-ére hajló éjjel visszamentek Moszkva felé. A város előtt, Borodino-nál szeptember 7-én megtörtént a nagy összecsapás, de a végleges döntés elmaradt, mert az oroszok másnap odahegyták a csatateret és feladták Moszkvát is. Ezzel alapozták meg későbbi győzelmüket. Miért nem követték a vörös tábornagyok ezt a példát? Talán veszendőbe ment a régi orosz hadak hagyományos ügyessége a visszavonulásban? Vagy politikai okok parancsolták a csaták elfogadását? Majd csak később fog tisztázódni, hogy miért gazdagították a vörös hadvezérek a hadtörténelmet ilyen minden képzeletet felülmúló csatavesztésekkel.

Ma a helyzet az, hogy a vörös hadsereg kiképzett tartaléka már legnagyobb részben elhasználódott. Kitöltötte a kezdetben kivonult haderő túlságosan megrikult sorait, már amennyire lehetett. Tartalékban már főleg csak azok vannak, akik a háború kitérésekor mint kiképezetlenek vonultak be a póttestekhez. Ezek ma, 4½ hónapi kiképzés után még igen távol állanak attól, hogy valóban hasznohajtóan legyenek besorolhatók a hiányok pótlására. Nem kell bővebben megokolni, hogy a sok mindenféle harcigép csak némileg is megfelelő kezelésében és a hadigépek ellen való sikeres harcban az embert nem lehet pár hónap alatt kiképezni. 1914/18-ban a mi véráldozatunkat is nagyon megnövelte, hogy a veszteségek pótlására a hadvezetés igénybe vette a felületesen kiképzetteket is, akik a legelső vonalba állítva, megfelelő ellenérték nélkül szaporították a véres veszteséget és a foglyok számát. A sok elpusztult vörös hadosztályt tehát nagyon nehéz pótolni. De ha még volna elegendő kiképzett ember is, egészen biztos, hogy a kellő hadianyag (harcikocsi, löveg, puska stb.) nem áll rendelkezésre. Ezt eléggé bizonyítja a szovjet ismételt kérése az angolszász hatalmakhoz hadianyagért.

A vörös haderőnek még számos köteléke harcol elismerésreméltó elszántsággal, sőt még ellentámadásokkal is kísérletezik, de viszont jelentős részei idegileg már felörlődtek a reménytelen küzdelemben. Csak ezzel magyarázható meg például az az eset, hogy a Krim védelmével megbízott szovjet sereg képtelennek bizonyult a Perekopnál levő keskeny, pár km-nyi, mindkétoldalt tengerre támaszkodó földszoros, tehát eszményi állás megvédelmezésére. Az állás elvesztése után fogságba került vörös katonák számából és a veszendőbe ment hadianyag mennyiségétől kitűnt, hogy a szóbanforgó vörös sereg többször olyan széles állás védelmére is elegendő lett volna, de nyilvánvalóan hiányzott az akarat az ellenállás kifejtésére.

A hadiesemények alakulása a déli szárnyon arra vall, hogy a német arcvonal előnyomulását már jobban akadályozza a télire fordult időjárás, mint a szovjet csapatok ellenállása. A szovjet arcvonal életét tehát az hosszabbítja meg, ha mindaddig hátrál, míg csak az üldözés a túlságosan hossz-

szúra nyúlt utánszállítási vonalon elkerülhetetlenül adódó zavarok, nehézségek stb. hatása alatt meg nem áll. Lehetséges, hogy ez a megállás csak az Ural—Volga—Kaukázus vonalon következik be. Nem akarunk azonban jóslásokba bocsátkozni. Ezért befejezésül csak azt ismétljük, hogy a szovjet vezérkar nem használta ki a rendelkezésre álló tér nyújtotta nagy hadviselési előnyt s ezért szenvedte el a szovjet hadereje a hadtörténelemben eddig példátlan arányú csatavesztések egész sorozatát.

JULIER FERENC